

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

L67
✓ 466

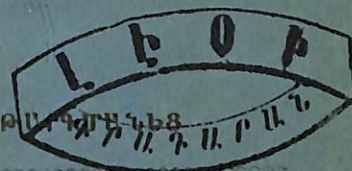
1999.17

ԳՐԱՆԱԳԱՅԻՆ ԶՐԻՆԵՐ

ԵՒ

ՆԻՒՐԵՆՔԵՐԳԵԱՆ

Չ Ո Ւ

ԱՌՆՏԻՍ ԳՐԱՐԱՆՆԵԱՆՆԵՐ

ԹԻՖԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ ՄՈԳՍ՝ ՎԱՐՎԱՆՆԵԱՆՆԵՐ ԵՒ ԸՆԿ

1881

✓ ԳՐԱՆԱԳՆՅԻ ԶՐԻԵՐ
ԵՒ

ՆԻՒՐԵՆԱԵՐԳԵԱՆ

Л 1881 г. 1 Октября

1628.

ԹԱՐԳԱՆՆԵՑ ՌՈՍՆԵՆՆԻՑ

ՍԻՆՏԻՍ ԳՈՒՂԱԿԵԱՆՑ

ԹԻՓԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ ՄՈՎՍ ԳԱՐԻՍԵՆՆԵՑ ԵՒ ԸՆԿ.

1881

ՄԱՅՆՔ ԿՅՄԻՏԵՆ
ԺԱՊՏՈՒԹՅԱՆ ԿՅՄԻՏԵՆ

Доволено Цензурою. Тифлисъ. 1 Октября 1881 г.

ՀՔ. 467   գ 466. 60

Тип. М. Вартамянца и К°, Троицк. пер., д. № 11.

ԳՐԱՆԱԴԱՅԻ ԶՐԲԵՐ.

Հէքի աթ.

Գրանադան ունի այնպիսի գանձեր, որոնց նմանը ոչ միայն Սպանիայում, այլ եւ Պարսկոստանական երեւելի պալատը: Սպանիայում տանող ճանապարհն սկսվում է քարձր դռներով, աղեղնաւոր յաղթական տեսքով շինուած: Դռների յետեւ սարի վերայ նեղ ճանապարհն է ոլորվում, թփիկներով ծածկուած: Ճանապարհի երկու կողմերում քարից նստարաններ են կտրուած եւ շինուած են ջրբուխներ (շաղրուան), ուր յոգնած ճանապարհորդը կարողանայ հանգստանալ եւ զովանալ մաքուր, սառ ջրով: Սարի գագաթին կանգնած է ահագին քառանկիւնի աշտարակ, հենց որը իբրեւ պալատի մուտք է ծառայում: Աշտարակի յետեւ, փոքրիկ հրապարակի վերայ դուրս են փորուած երկու ջրհորներ: Նոցանից մեծը միշտ լի է, մին-

չեւ անգամ ամենաշոք օրերին: պարզ եւ սառ ջրով: Զրհորի մօտ գտնվում է աղբիւրը: որ նորան լցնում է: Ամբողջ Գրանագայում ուրիշ ջուր չեն խմում: բացի ալգամբրեան աղբիւրից, եւ դէպի այնտեղ տանող ճանապարհը ամբողջ օրուայ ընթացքում ջրբերներով լիքն է լինում: Զրբերները ջուր են կրում ջորիներով եւ իրանց ուսերի վերայ:

Պեղքօ Գիւր, այդ ջրկիրներից մէկը, մի կարճահասակ, գանգուր մտղերով մարդ էր. նորա ոտները ծուռ—ծուռ էին, ինչպէս բոլոր ջրկիրներինը: որոնք երեխայութիւնից սկսած իրանց արհեստներով են պարապվում: Երբ Պեղքօն երեխայ էր, փոքր հասակ ունենալու համար նորան Պերիգէլ էին կանչում: Նա վաղուց արդէն մեծացել եւ ողջ գերգաստանի փոքրիկ Պերիգէլների հայր էր դարձել, բայց ոչ ոք չէր մտածում անգամ նորան իւր սեպհական անունով կանչել: Պերիգէլը, ինչպէս էլ մենք պէտք է մեր ջրբերին անուանենք, սկսեց մի մեծ կաւէ ամանով ջուր կրել: Աշխատասիրութեան եւ խնայողութեան շնորհիւ, շուտով կաւէ կուժը փոխուեցաւ ուրիշ աւելի գեղեցիկ ամանի, իսկ մի փոքր յետոյ Պերիգէլը իւր զբօսանքը դէպի աղբիւրը կատարում էր ուսին դրած փոքրիկ տակառով: Մի քանի տարի նեղութիւնից եւ զրկանքից յետոյ, Պերիգէլը մի էշ ձեռք բերեց: Պստիկ, ցած-

լիկ եւ ծուռօտն էշը, իւր տիրոջ պէս, տիրոջ համար անգին էր—գին չ'ուներ: Այժմ Պերիգէլը քայլում էր դէպի աղբիւրը իւր չորբոտանի օգնականի հետ: որի կողքերից կախ էին ընկած ջրով լի երկու տակառիկներ, ծածկուած արմաւենու թարմ տերեւներով: Ծանր բեռն այլեւս նորա սեպհական ուսերը չէր ճնշում: քիչ էր մնում: որ նա իրան ամենաբազդաւոր մարդը համարէր երկրիս երեսին: Կարծես Պերիգէլի ձայնն էլ մի ուրիշ տեսակ ոյժ ու հնչումն ստացաւ՝ սկսած այն ժամանակից, երբ ծանր տակառիկը դադարեց նորա մէջքից կախ ընկնել: Երբ նա կանչում էր. «այջուր, նոր, ստոր ջուր»: Ո՞ր կ'կամենայ ալգամբրեան աղբիւրի ջուր»: Նորա աղաղակը սուր ձայնով տարածվում էր ամբողջ փողոցում: Երբեմն փոխանակ կանչելուց մինչեւ անգամ երգում էր:

Բայց, աւաղ, երկրիս վերայ կատարեալ բաղդաւորութիւն չկայ, Պերիգէլն էլ իւր հոգսերն ուներ, ինչպէս եւ ամեն—մի մահկանացու: Պերիգէլի հոգսերը քիչ կարեւոր չէին. ինչպէս մենք առաջ նկատեցինք, Պերիգէլը մեծ ընտանիք ուներ, եւ այս գերգաստանի բոլոր անգամները տիրապետում էին կանոնաւոր ստամոքսերի եւ անօպառելի ախորժակի: Այգպիսի ախորժակին բաւարարութիւն տալու համար Պերիգէլն էր պարտական հոգալ, բացի այդ՝ բոլորովին միայնակ էր, որովհետեւ նորա կինն ամենեւին չէր ցան-

կանում այդպիսի դատարկ բաների համար անհանգիստ լինել: Տիկին Պերիգէլը իւր երիտասարդ ժամանակ ամբողջ նահանգում առաջին գեղեցկուհին էր համարվում, հրաշալի պարում էր ֆանդանգո* եւ շատ լաւ ածում էր բամբուլի վերայ: Այդպիսի տաղանդ ունենալով, նա բոլորովին չէր կամենում հողի տակ թաղել նորան՝ տնտեսութիւնով պարապելով: Սովորաբար իւրաքանչիւր կիրակի, իւրաքանչիւր եկեղեցական տօնի, եւ, եթէ կամենաս, համարեա՛ շաբաթուայ եօթն օրերը, տիկին Պերիգէլը գնում էր մի որ եւ է տեղ զբօսներու եւ պարում էր այնտեղ մինչեւ մէջ գիշերը, երեսի վերայ թողնելով ամեն— մի հոգացողութիւն՝ իւր համբերող մարդի եւ հիւանդոտ երեխանց մասին: Բացի դէպի պարերը մի՞ թէ սէր ունենալուց, տիկին Պերիգէլը յայտնի էր իւր անմաքրութեամբ, սիրում էր երկար քնել, աներեւակայելի ծոյլ էր եւ, այդ բոլորից յետոյ, առաջին տեսակ խառնակիչ էր, — եւ մինչեւ այն աստիճան, որ մոռանում էր ոչ միայն իւր մարդին, տնտեսութիւնը, երեխանցը կամ պատարագը, այլ պատրաստ էր թողնել ֆանդանգոն եւ ֆօլէրօն, եթէ միայն ժամանակ գտներ մինչեւ կշտանայր շատախօսել եւ գուրս թարմ ջրի ուղարկել մի որ եւ է սանամօր կամ հարեւանուհու ի՛ւրայ:

* Պարի անուն է:

եւ այդպիսով, ընտանիքը կերակրելու բոլոր հոգսերն ընկնում էին Պերիգէլի վերայ միայն, իսկ նորա գլխովն անգամ չէր անցնում մի որ եւ իցէ սաստիկ միջոցով ամուսնուն հրաւիրելու իւր տնտեսական պարտականութիւնները կատարելու:

Պերիգէլն անասելի սիրում էր իւր որդւոցը՝ իրան ընդունում էր մահկանացուներից ամենաերջանիկը՝ կեղտոտ, բոկոտն եւ գծծի չար որդւոց մէջ: Իւրաքանչիւր տօն օր Պերիգէլը իր որդւոց չէտ գնում էր մի որ եւ է պտղաբեր այգի, որ նոցա ուտեցնէ խնձոր, արմաւ եւ խաղող: Սովորաբար երեխաներից մէկին ուսին դրած էր տանում, միւսի ձեռքից բռնած, իսկ մնացեալները յետեւից վազում էին, մաշուած վերարկուից կախ ընկնելով. զաւակասէր հայրը բռնով փողը գլխաւանումն զնգզնգացնում էր, որն ամբողջ շաբաթուայ միջոցում այդ զբօսանքի համար էր ժողովուել:

Մի անգամ, օրն առհասարակ շոք էր, միայն բանուր մարդիկ եւ աղքատների խմբեր սովորութիւնից գուրս երեւում էին փողոցում, իսկ բոլոր հարուստ մարդիկ տներում փակուած նստած էին: Երեկոն վրայ հասնելուն պէս սկսեցին հրապարակները զբօսնողներով լցուել. երբեմն այստեղ, երբեմն այնտեղ տարածվում էր գիթառի ձռձռոցը, լսվում էր կանանց ծիծաղը եւ կամա-

կատար տղամարդոց կամայի՛նք ներքան-
 չիւր րոպէ ջուր էր պահանջվում: Պզրիգէլը թէ
 եւ արգէն վաղուց էր զգում: որ ոտները թու-
 լանում էին եւ մէջքը ցաւում: սակայն վճռեց
 էլի միանգամ գնալ աղբիւրը: «Թող մանուկ-
 ները կիրակի օրն աւելի լաւ ուրախանան.» շշմաց
 նա, իրան լաւ ծանօթ ճանապարհով քայլելով:
 նա շաւիղով կամաց բարձրացաւ դէպի սարը:
 իւր սովորութեան պէս ցածր երգելով եւ քշելով
 իւր երկարականջ ընկերը:

Իշերը պայծառ եւ տաք էր: այդպիսի խա-
 զազ ժամանակ ոչոք չէր երեւում, միայն ճիշտ
 աղբիւրի մօտ նստած էր մի մարդ, մաւրի պէս
 հագնուած: Պերիգէլն այնպէս զարհուրեցաւ,
 տեսնելով, փայլուն լուսնի լուսով, մի անձանօթ,
 որ կամենում էր շուռ գալ եւ դատարկ տակա-
 ուիկներով քաղաք վերադառնալ: Բայց անձանօթը
 կամաց վերկացաւ տեղից եւ, մօտենալով ջրբե-
 րին՝ մեղմ ասաց. «բարեկամ, ես հիւանդ եւ
 տկար եմ, ինձ քաղաք հասցրո՛ւ. ես քեզ կ'վճա-
 րեմ՝ երկու անգամ աւելի նորանից, ինչ որ կա-
 րող ես ջրից ստանալ:»

Պերիգէլը գթացող մարդ էր: — նա ցաւեցաւ նե-
 ղացած ճանապարհորդի վերայ. միւս կողմից էլ
 խոստացած պարգեւն էր նորան հրապուրում —
 խաբում: Մտքումը սուրբերին խնդրելով ներել իր
 մեղքը՝ անհաւատին նստեցրեց իւր իշի վե-

րայ եւ ճանապարհ ընկաւ դէպի քաղաք:
 Թեքաղդ մաւրն այնպէս թոյլ էր՝ որ ջրկիրը
 հարկազրուած էր ծողջ ճանապարհին նորան
 բռնած տանել: ամ րմայ պլգոյմ մոյլի՛

Բայց մտնելու ժամանակ մօտը Պերիգէ-
 լին խնդրեց՝ որ մի գիշեր իւր մօտ ընդունի:
 Պերիգէլը շատ անբաւական եղաւ հիւրի անսպա-
 սելի եւ անգուշակելի խօսքից, բայց ի նչպէս
 չէր ընդունել հիւանդ մարդին: Թէ եւ նա լինէր
 սաւր, եւս առաւել, որ հիւրասիրութեան հա-
 մար լաւ վարձ էր նշանակուած: Բայց այստեղ
 յանկարծ յիշեց իւր բարկացկոտ կնոջը: . . .

Վիզը քորելով, անձանօթին իւր տուն տա-
 րաւ: ասոյմ տն րմի Կմէանս ցո պոմ ձ յիմ

Փոքրիկ Պերիգէլները դէպի դուռը վազե-
 ցին, լսելով իշի ծանօթ ոտնաձայնը՝ բայց սար-
 սափած յետ փախան, երբ անձանօթ մարդ տե-
 սան, գլուխը փաթաթանով պատած: Նոքա մօր
 մօտ վազեցին տեսածները պատմելու:

Տիկին Պերիգէլը շտապով դուրս ընկաւ փո-
 ղոց եւ մարդի վերայ հեղեղի պէս յիշոցներ թա-
 փեց:

— Ի նչպէս համարձակուեցար անձանօթ մար-
 դին տուն քաշտար այն էլ հիւանդին, եւ այդ
 բոլորից յետոյ անհաւատին. . . ազազակում էր
 նա, — երեւի դու անշուշտ ուզում ես, որ արե-
 ղաների ձեռքն ընկնես:

— Դագարի, կի՛ն: Հօ չի՛ կարելի հիւանդ ճանապարհորդին փողոցը գցել: պատասխանեց Պերիգէլը, մտրակը պտոյտ ածելով:

Տիկին Պերիգէլը լռեց. նա գիտէր, որ մի քանի հանգամանքներում՝ չ'նայելով մարդի խոնարհութեանն ու բարս. թեանը, նա էլ նոյնպէս կամակոր էր՝ ինչպէս իւր էջը:

Պերիգէլը հիւրի համար խաղաղ անկողին պատրաստեց եւ հրաւիրեց հաց ուտել: բայց նա նշանով շնորհակալութիւն արեց տանտիրոջը եւ ոչինչ չուզեց: Հենց որ մաւրը պառկեց, իսկոյն նորա վերայ խիստ գող եկաւ, բայց երբ փոքր ինչ ուղղուեցաւ, առաց. «ինձ թվում է» որ վերջս եկել է. երբ որ մեռնեմ, քեզ մօտ վերան այս բաները, — ես այս ընծայում եմ քեզ՝ հիւրընկալութեանդ շնորհակալութեան համար:» Այս խօսքերով արձակեց իւր լայն վերարկուի կոճակները եւ տուեց Պերիգէլին սանդալի փայտից շինած մի փոքրիկ արկղ:

— Աստուած ձեզ առողջութիւն պարգեւ է եւ գուք օգուտ քաղէք ձեր ունեցածից. աղաղակեց գթաշարժուած ջրբերը:

Մաւրը գլուխը շարժեց եւ ձեռքը վրան դրեց, իբրեւ թէ կամենալով բացատրել, թէ արկղում ինչ կայ, բայց այդ ըոպէին ուշագնացութիւնը նոր զօրութեամբ կրկնուեցաւ եւ մի քանի վայրկեանից յետոյ մաւրը հոգին աւանդեց:

Տիկին Պերիգէլը բարկութիւնից իրան չէր ճանաչում:

— Այ, տեսնում ես, թէ քո յիմարութիւնը քեզ մինչեւ որտեղ է հասցրել, բղաւեց նա մարդի վերայ: — Դու ամենայն տեղ ես մտնում, ուր քեզ չեն հարցնում, եւ իւրաքանչիւր հանդիպողին ծառայելու համար պատրաստ ես՝ ոչնչի համար եւ ոչնչի մասին... Մեր ճարն ի՛նչ կ'լինի, երբ դիակը մեր տանը գտնեն... Անշուշտ կ'ասեն, որ մենք ենք սպանել, բանտ կ'նստեցնեն եւ, Աստուած գիտէ, դժբա կը թողնեն երբ եւ իցէ: Սթէ դուրս էլ թողնեն, աներկբայ եմ, որ պօլիցիական աստիճանաւորները մեր տունը կը քանդեն, եւ մենք հարկադրուած կ'լինենք անտուն թափառել, ինչպէս աղքատները...

Խեղճ Պերիգէլը շատ լաւ տեսնում էր, որ այս անգամ կի՛նը ճշմարիտ էր եւ դառնապէս իրան յանդիմանում էր այն պատճառաւ, որ մաւրին բերեց:

Վերջապէս նորա մտքովը մի բաղաւոր միտք անցկացաւ. «մինչեւ առաւօտ դեռ երկար ժամանակ կայ», մտածեց նա, «ես կարող եմ դիակը տանել Քսէնիի ամիր եւ նորան այնտեղ աւազի մէջ թաղել: — ոչ ոք չի տեսնի: Ոչ ոք չ'տեսաւ, երբ մաւրին բերում էի, հետեւաբար, ոչ ոքի գլխից չի անցնի, որ մեր տանը ննջեցաւ կայ»:

ինչպէս մտածուեցաւ, այնպէս էլ կատարուեցաւ: Ամուսինները դիակը խորի մէջ փաթաթեցին, ինչպէս պատում են ապրանքի հակը՝ թուկով կապեցին, իշի վերայ գցեցին եւ Պերիգէլը քաղաքից դուրս գնաց, ամենեւին չ'կասկածելով, որ նորան հետեւում էին երկու հետաքրքրուած աչքեր:

Պերիգէլի պատուհանի հանդէպ բնակիւում էր մի սափրիչ (դալլաք), ահունը Պերիլլո Պեդրուցո: Ամբողջ Գրանադայում չէր կարելի գրտնել մի մարդ, որը լինէր այնպէս հետաքրքիր եւ սիրէր զրպատութիւններ, ինչպէս պարոն Պեդրուցոն:

Պեդրուցոն լսեց, որ հարեւանը տուն դարձաւ անսովորապէս ուշ, լսեց աղաղակներ, որոնցից յետոյ հանգիստեցան կիներն ու որդիքը, եւ քիթը պատուհանից դուրս հանելով տեսաւ, որ Պերիգէլը մի անծանօթ մարդ բերեց իւր տուն: Այդ գաղտնի այցելուն այնպէս վրդովեց պատուելի սափրիչին, որ նա պատրաստ էր ողջ գիշեր պատուհանի մօտ յցուել, եւ միայն կնոջ ստիպողական հրամանը հարկադրեց նորան իւր տեղը թողնել եւ անկողին մտնել: Բայց Պեդրուցօի աչքերից քունը փախաւ. ամեն—մի հինգրոպէում նա տեղից վեր էր թռչում եւ լուսամուտի մօտ վազում, որ տեսնի, թէ հարեւանի տանն ի՞նչ է լինում: Ել ի՞նչ ասել կ'ուզէ, որ

Պեդրուցօն տեսաւ, թէ ինչպէս Պերիգէլը տանից դուրս տարաւ մի ծանր բան, խորի մէջ պառած նկատեց, որ ականակը հազիւ էր ոտները շարժում ծանր բեռի տակ, եւ գլուխը կտորում էր, որ իմանայ, թէ խորի մէջ ի՞նչ կարող էր լինել: Եւ ասան շուտով հագնուելով, Պեդրուցօն գոնեից դուրս սլուաց եւ Պերիգէլին հետեւեց, իրան հեռու պահելով եւ աշխատելով աննկատելի մնալ:

Այս կերպով նա հասաւ մինչեւ Բսէնիլ եւ տեսաւ, թէ ինչպէս Պերիգէլը մաւրին թաղում էր:

Իւր արած գիւտով բաւական մնալով, Պեդրուցօն տուն գնաց եւ հազիւ կարողացաւ մինչեւ լոյսն սպասել: Սովորականից աւելի վաղ վերաբաւ կոնքը (լագան), կռան տակն առաւ անելիներով եւ մկրատներով պատեանը եւ բոլոր ուժով վազեց գործին. բայց նախ եւ առաջ դատաւորի մօտ մտաւ:

Իտաւաւորը հենց նոր էր անկողնից վերկացել, երբ մեր աշխոյժ սափրիչը յայտնուեցաւ նորա մօտ համբաւներով: Պեդրուցօն աթոռը մօտ բերեց, գոգնոցը կապեց եւ, կոնքը դնելով պատուելի աստիճանաւորի կզակի տակ, սկսեց սապնելու հետաքրքրական գործողութիւնը:

— Հը, ի՞նչ նորութիւն կայ, հարցրեց դատաւորը:

— Զարմանալի բաներ, չ'լսուած գործեր,

սկսեց Պեդրուցօն, որը ներկայացնում էր իբրև շրջող լրագիր ողջ Գրանադայի համար:—յափշտակութիւն եւ սպանութիւն մի գիշերուայ մէջ:

—Ինչպէս, դու կատակես անում, թէ ուզիդ ես խօսում, գոչեց դատաւորը, չ'նկատելով, որ սապոնն ուղղակի դէպի բերանն է գնում,

—Ես բոլորովին ճշմարիտ եմ խօսում եւ պատրաստ եմ երգուել այն մասին, որ այս գիշեր ջրբեր Պերիգէլը թալանեց, սպանեց մի մաւր եւ աւազի մէջ թաղեց:

—Իսկ ի՞նչու կ'սպացուցանես այդ, տաքացաւ դատաւորը:

—Խաղաղ նստեցէք, պարոն, խօսեց սափրիչը:—Ինձ դեռ չի պատահել, որ մէկի կտրեմ, եւ ես ամենեւին չեմ ցանկանում ձեր թանգագին արիւնը թափել:

Դատաւորը փոքր առ փոքր հանգստացաւ, եւ սափրիչը բոլորը կարգով պատմեց, ինչ որ իրան յաջողել էր անցեալ գիշեր տեսնել:

Դժբախտաբար պատահեցաւ, որ դատաւորը դէպի որը դարձաւ Պեդրուցօն, ամբողջ Անդալուզիայի մէջ ամենաանխիղճն էր եւ ունէր նորա իրաւունքների մասին ամենազարմանալի հասկացողութիւն:

Պեդրուցօի պատմութիւնը լսելով, դատաւորը մտածեց, որ մաւրին սպանելով պէտք է մեծ փող ստացուէր եւ մտքումը դրեց՝ մի կերպով

այդ փողերին հասնել: Նա ամենեւին չէր կամենում մարդասպանին իսկոյն եւ եթ ենթարկել օրէնքի հալածմանը. այդ դէպքում կողոպտած հարստութիւնը գանձարանը կ'մտնէր. ոչ, փող նոյն իսկ դատաւորին էր հարկաւոր, եւ նա մտածում էր, որ եթէ մարդասպանից որսն առնէ, այն ժամանակ նա դորանով արդէն բաւական պատժուած կ'լինի:

Գործելու ձեւը իւր գլխի մէջ վճռելով, դատաւորը իւր մօտ կանչեց ամենաշուտափոյթ եւ իրան անձնատուր պօլիցիական աստիճանաւորին եւ հրամայեց չարագործին բերել:

Խեղճ Պերիգէլը, ցանկալով անախորժ պատահմունքներից հեռանալ, մեծ պտոյտ արեց եւ անցաւ Գրանադայի տասն եւ երկու դռներից մի քանիսը: մաւրին դուրս տարած դռների դիմացիններով: Նա դեռ չէր կարողացել տուն հասնել, երբ իւր չորքոտանի ընկերոջ հետ միասին բռնուեցաւ եւ դատաւորին ներկայացուեցաւ:

Դատաւորն ընդունեց դատուողին ամենախիստ դէմքով:

—Դու մարդասպան, յափշտակող, գոչեց նա Պերիգէլի վերայ, որի ոտներն ահից տակը չէին կանգնում: Դու էլ չե՞ս կարող պատժից ազատուել: Բանն այնպէս պարզ է, ինչպէս լոյս ցերեկը: Օրէնքով դու պիտի կախուես, բայց դէպի կինդ ու մանկահասակ որդիքդ ունեցած ցա-

ւակցութիւննիցս ես կամենում եմ քեզ փրկել եւ
 սպասարատ եմ հաւատալու որ սպանուողը եղել է
 մաւր, անիծեալ, անհաւատ եւ մեր հաւատին
 թշնամի, եւ որ դու նորան մահու հարուած ես
 տուել կրօնի մասին վիճելիս:—այդ սպանութիւն
 չէ նշանակում: Տեսնում ես, ես ողորմած եմ եւ
 չեմ կամենում զուր տեղը քեզ պատժել, բայց
 միայն դու պէտք է այս բոպէիս այս սեղանի վե-
 րայ դնես այն բոլորն՝ ինչոր մաւրից վերցրել ես:—
 իսկ այնտեղ թող անհաւատն իրան համար Քսե-
 նիլի աւագի մէջ գառակի եւ սպասի մինչեւ Քրիս-
 տոսի երկրորդ գալուստը:

Պերիգէլը բոլոր սրբերով երգուեց իւր ան-
 մեղութեան համար եւ պատմեց բոլոր հանգա-
 մանքները, որոնցից առաջացաւ մաւրի մահը:

Դատաւորը, սակայն, չ'լսեց նորա երգում-
 ներն ու հաստատութիւնները:

—Ի՞նչ կամենում էլ ես ինձ հաւացնել, որ
 սպանուածը փող չ'ունէր:

—Երգում եմ իմ հոգու փրկութեամբ, որ
 մաւրը ոչ ինչ չ'ունէր, բացի «անբաշխ» փայտից
 շինուած փոքրիկ արկղից, պատասխանեց Պերի-
 գէլը:

—Սանգալի փայտից արկղի՜կ, զրաւեց դա-
 տաւորը, եւ նա երեւակայեց զանազան թանգա-
 գին իրեր, սրօնց պէսերը կարող էին այդպիսի
 արկղում գտնուել:

—Ո՛ր է այն, ո՛րը, իսկոյն այստեղ բե՛ր կամ
 թէ՛ չէ՛ կ'հրամայեմ քեզ այնքան ծեծել, մինչեւ որ
 ցոյց կըտաս:

—Տէր ողորմած Աստուած, ահա վերցրէ՛ք,
 պատասխանեց Պերիգէլը: արկղիկը դուրս հանե-
 լով:—եւ կամենում էի այն մաւրի հետ թաղել,
 բայց մոռացայ:

Ուրախութիւննից դողդողալով, դատաւորն
 արկղիկը բացեց, բայց, փոխանակ յուսալի գան-
 ձերի, նա այնտեղ գտաւ կիսայրուած իստակ մոմ
 եւ փոքրիկ մագաղաթի ծրար, գրուած արաբական
 տառերով եւ կնքուած իստակ մոմով: Այդպիսի
 անյաջողութիւնից բարկացած, դատաւորը հրա-
 մայեց Պերիգէլի ողջ տունը տակն ու վրայ անել,
 բայց այնտեղ էլ պահուած գանձի հետքերը չե-
 րեւեցան: Կամայ—ակամայ ստիպուած էին հա-
 ւատալ, որ մաւրն աղքատ էր եւ նորանից ոչ-
 ինչ չէր մնացել, բացի փոքր արկղից:

Արկղիկը մագաղաթի եւ մոմի հետ Պերիգէ-
 լին վերադարձուեցաւ, բայց դատաւորը նորա էջը
 վերցրեց մի բանի դատաստանական ծախսերի
 համար, չ'ուզելով իւր նեղութիւնները բոլորովին
 իզուր կորցնել:

Եւ այդպէս, Պերիգէլը դարձեալ աղքատա-
 ցաւ, դարձեալ ստիպուած էր իւր սեպհական
 ուսերով ջուր կրել, նա օրէնը հարիւր ան-
 գամ բարձրանում էր սարի վերայ եւ իջնում: Փոք-

8291

րիկ խղճուկ մարդի բնաւորութիւնը բոլորովին փոխուեցաւ այդ անյաջողութիւններէից. առաջուայ կատակներն ու երգերը մոռացուեցան: Պերիգէլն առաւօտեան դեռ երկիւղով էր նայում: Բայց ճաշից յետոյ, երբ արեգակն սկսեց անողորմ այրել, եւ երբ յոգնելուց ոտները կտորատուած էին, նա սաստիկ բարկացաւ եւ սկսաւ բոլոր աշխարհի դէմ կատարեալ նախանձ զգալ, նա մանաւանդ դէպի կեղծաւոր դատաւորները: «Կաշառակեր» յափշտակող անխիղճ տակնանող, տրտնջում էր նա այնպիսի դառը բոպէներում, սակայն զգուշութեամբ շուրջը նայելով եւ հաւաստիանալով, որ մօտիկ յետաքրքրուող աչքեր ու ականջներ չ'կան:

Յաճախ Պերիգէլը սարը բարձրանալով, մի անգամ սկսաւ իւր իշի հետ խօսել, որն՝ աւանդ նորան չէր լսում. «Մէ, իմ սիրելի» սիրեկանա՛ մէ, անհամեմատելի կենդանիս. հիմի դու ի՛նչ պէս ես ապրում: Այդ մարդիկը հասկանում են, որ դու ուրիշների պէս չես, սովորած ես իւրաբանչիւր օր գոնէ մի բուռը գարի ուտել եւ նախաճաշել մի կտոր հացով, իսկ նոքա քեզ կ'կերակրեն չորացած բողկաթեւով եւ կ'ծեծեն քեզ, երբ կ'սկսես աքացել, յայտնելով, որ փորդ դատարկ է:»

Սմբողջ օրը դադրելով եւ իշի կորստեան վերայ նեղացած, Պերիգէլը գիշերով տուն դար-

ձաւ, բայց եւ ո՛չ այնտեղ հանգստութիւն գտաւ: Տիկին Պերիգէլը իւր սովորութեան պէս մարդին յիշոցներով հանդիպեց: Օր ըստ օրէ նա պնդում էր, որ ինքը նախազգուշացնում էր եւ պատմում նորա յիմարութեան բոլոր հետեւանքները եւ ոչ մի դէպքում նորան (մարդին) տանջելուց չէր դադարում: Հարկաւոր չէր միթէ երեխանց շոբերի հոգսը քաշել, կամ երեւում էր, որ անդատիկ ընթրիքը բաւականութիւն չէր տալիս փոքրիկ Պերիգէլների ախորժակին, չար մայրը գոռում էր երեխանց վերայ.

— Գնացէք ձեր հօր մօտ: Նա այնպէս հարուստ եւ այնպիսի բարի հոգի է, որ իւր տունն է ընդունում ամենայն տեսակ փողոցային թափառաչրջիկ. միթէ նա իւր իսկական որդւոց համար կտոր չ'ունի: Ա՛յ ապաքէ՛ն մաւրը նորան ոտու մէջ թաղեց, միթէ նա ափսոսում է տալ ձեզ գոնէ մի կտոր...

Թվում էր, որ երբէք ոչոք բարի գործ կատարելու համար չ'պէտք է այնքան չարչարուի, ինչպէս Պերիգէլը: Առաջ պատահում էր, որ եթէ կինը իւր ճղաւոց—բղաւոցով չափազանց զգուեցնում էր, Պերիգէլը վերջ էր տալի մի որ եւ է կատակով. իսկ հիմա ամբողջ օրերով բերանը չէր բանում, որովհետեւ պատիկ ջրբերի միակ ցանկութիւնն էր շուտով մաւրին հետեւել:

Մի անգամ, համբերութիւնը հատաւ կնոջը

լսելով: ուստի գժբազտացնող արկղիկը յատակի վերայ շարտեց: Արկղիկը բացուեցաւ, մագաղաթի ծրարը եւ կիսայրուած մումը յատակի վերայ թափուեցան: Պերիգէլը վրայ ընկաւ, որ բոլորը կրակն ածէ: սակայն տիկին Պերիգէլն ամենը վերցրեց:

— Եթէ դու չես կարող կարգալ, ինչ որ այդ տեղ գրուած է, գոնէ մումը տուր պահեմ, կարելի է պէտք գայ. իսկ արկղիկում կարելի է փող պահել, եթէ ձեռքներս կ'ընկնի:

Պերիգէլը մագաղաթը գրեց գրպանում, որ արաբական լեզուն իմացող մարդի ցոյց տայ: Ամբողջ գիշեր մագաղաթը Պերիգէլի աչքի առաջից չէր հեռանում, եւ առաւօտեան նա վճռեց, որ այն գուր չէր պահուած արկղիկում, որ մեռնող մաւրը այնպիսի դատարկ բաները չէր կարող այդպէս զգուշութեամբ իւր մօտ պահել: Պերիգէլը փողոց գնաց, ուր էր իւր ծանօթ մաւրը: Յոյց տուեց նորան մագաղաթը եւ խնդրեց բովանդակութիւնը յայտնել: Մերունին ուշադրութեամբ կարդաց այն, աչքերը չ'հեռացնելով, սկսեց իւր երկար մտաւորը հարթել:

— Այստեղ գրուած է Ալգամբրում թագաւորած գանձի մասին, խօսեց նա վերջապէս:

Տաքութիւնը Պերիգէլի գլուխը խփեց, նա քորելով իւր գանգրամագ ծածրակը, վերջապէս, այժմ ժողովեց եւ վախվխելով ասաց.

— Ալգամբրում գանձ է թագուցած... լաւ, դորանից ի՞նչ կ'դուրս գայ:

— Տոմսակի մէջ ասուած է, թէ որտեղ է պահուած գանձը:

— Գնանք.

— Այստեղ անէծք է գրուած, առանց որին չի կարելի գտնանալ, շարունակեց մաւրը: Կարծես Պերիգէլին ցուրտը սառոյց կտրեցնա գոռնատուած դողում էր ողջ մարմնով:

— Այո, բացի նորանից, այստեղ ասուած է, ընթերցանութեան ժամակ պէտք է մումը վառել, որի պատրոյգը հիւսել է մի հնդկացի կախարդ կին եւ կնքուած է Սողոմոնի եօթը կնիքներով: առանց մոմի ոչինչ չի կարելի անել:

Պերիգէլը մտաբերեց արկղիկում գտնուած մումը. նա նոր հասկացաւ, թէ ի՞նչի համար էր անիծքաթղթի հետ միասին գրուած եւ, իւր գուշակութիւնները ձերբակրելու հաղորդելով, առաջարկեց նորան առաջիկայ գիշեր գանձի յետեւից գնալ:

Պերիգէլը մագաղաթը վեր առաւ եւ ջրի գնաց, որովհետեւ դեռ գիշերը հեռու էր: Չկամենալով կնոջ մէջ կասկած զարթեցնել իւր գիշերային զբօսանքի մասին, նա, ուշ յետ դառնալով, յայտնեց, թէ ճանապարհին փող կորցրեց: Այդ առթիւ իւր գլխին ընկնող կայծակին քաջութեամբ դէմ դնելով, եւ մոմն ուզելով, գնաց աղբիւրի մօտ, որ փողն որոնի:

Երբէք դեռ այնպէս թեթեւ եւ ազատ չէր շունչ քաշել Պերիգէլը, իւր ծանօթ շաւիղով վեր բարձրանալիս. երբէք այնպէս չէր շտապել նա, ինչպէս այսօր: Նա մաւրին գտաւ աւազանի մի կողմում նստած, բոլորովին նման մեռած անծանօթ մարդին:

— Մոմը բերեցի, շշնջեց Պերիգէլը, հազիւ թէ յոգնածութիւնից ու վրդովմունքից շունչն իրան քաշելով:— գանձը մենք կէս կ'անենք. . .

— Ես այնպէս դողացնում եմ, ընդհատեց նորան ծերունին:— որ վախենում եմ մնացած ատամներիս փշրուելուց: Երկիւղ եմ կրում, որ չ'կարողանամ անէծքը կարգալ:

Լաւ, ինչպէս որ լինի, երկուսով մի բան կ'անենք. . .

Զգուշութեամբ անցնելով փշերի եւ թփերի միջով, Պերիգէլն ու մաւրը ուղեւորուեցան դէպի մի փոքրիկ շինութիւն՝ աշտարակի ստորտաի մօտ: Մուտքը փակուած էր թփիկներով եւ քարերով, երկար աշխատելուց յետոյ քարերը հեռու գըլորուեցան: Շինութեան ներսից խոնաւութեան հոտ էր փչում: Մի ինչոր բան թեւերը խփեց: Ողի մէջ սուր ճիչ տարածուեցաւ. — Պերիգէլը եւ մաւրը հազիւ — հազ կենդանի մնացած՝ մուտքից դուրս թռան: Աղաղակը կրկնուեցաւ: Ականջ գընելով, իմացան, որ բուռի ձայն է:

Նոցա սրտերը խիստ բաբախում էին. սառը

քրտինքը ողողեց բոլոր մամիւնները: Նոքա մտան աշտարակի մէջ: Այդ միջոցին Պերիգէլը իւր իմացած — չիմացած բոլոր աղօթքները մրմնջում էր:

Մեր քաջերը մոմը վառեցին եւ սկսան շինութեան ներսը զննել, ուր իրանք էին գտնւելում: Անկիւններից մէկի մէջ, յատակում, շրջանաձեւ անցք երեւեցաւ եւ նորա մէջ աւերուած սանդուղքի փշրանքներ. դա տանում էր դէպի ստորերկրեայ բնակարանը: Նոքա, սրտապնդելով, մի կերպով ներքեւ սողացին: Օդն այնպէս փակուած — փչացած էր, որ մոմը հազիւ էր վառւելում: լպրծուն պճեղն ու մամուռը յատակը եւ պատերը ծածկել էին. երկու — երեք գետնագորտ դժգոհութեամբ եկւորներին էին նայում:

Մի քանի ժամանակ կանգ առնելով, յաղթելով ահին, նոքա սկսեցին շոշափելով պատերը որոնել. զննում էին մագաղաթում յիշուած, պատի մէջ դուրս փորուած «Ալլահ» (Աստուած) բառը: Այդտեղ հարկաւոր էր անէծքը կարգալ:

Ծերունին մագաղաթը բացեց, աչքերը նորա վերայ կիթեց, շրթունքները շարժուեցան, բերանից բառ չ'դուրս եկաւ. . . դէմքը սարսափելի կերպով գունատուեցաւ: Աարծես գետնի տակից անսիւ դուրս սողաց եւ կանգնեցաւ Պերիգէլի առաջեւ: Մեր Պերիգէլը քաջ մարդ չէր, բայց այստեղ մի տեսակ վայրենի աներկիւղութիւն նորան տիրեց, նա փոխուած ձայնով գոռաց. «կարգալ:»

Պերիգէլի ձայնը մաւրին կախարդեց՝ անէճք-
ները մէկը միւսի յետեւից թափվում էին. նորա
անհասկանելի էին, բայց երկիւղն աւելի եւ ա-
ւելի հալածվում էր: Այժմ հարկաւոր էր պատի-
մէջ այն քարը որոնել, որը ինչպէս էլ մագաղա-
թի վերայ էր նշանակուած, գանձի մուտքը փա-
կում էր:

Երկար ժամանակ որոնելով եւ բարը չ' գտնե-
լով՝ անյաջողութիւնից ուժաթափուած, նորա
կանգ առան: Յոգնած աչքերը մոլորուածի պէս
պատի վերայ էին մանածում: Ահա՛ նա. յանկարծ
բզաւեց Պերիգէլը, եւ երկուսն էլ միասին ցոյց
տուած տեղի վերայ ընկան:

Նուտով բարը պոկուեցաւ. քարի տակից մի
ինչ որ սեւ բան երեւեցաւ—այդ կաւէ սափոր
էր: Լպրծուն մամուռի վրայ ոտը սահելով կու-
ժը ձեռից դուրս պրծաւ, վայր ընկաւ եւ կտոր
—կտոր եղաւ: Ոսկին ձայն արձակեց: Պերիգէլը
վայր ընկաւ: Այստեղ երեւեցաւ մի արկղիկ հա-
րուստ քառամանեակով (ожерелце): Ծերունին
շարժուել չէր կարողանում, կարծես քարից լի-
նէր՝ նեղութիւնը եւ երկիւղը բոլորովին ջարդե-
ցին նորա զառամեալ ոյժերը:

— Իուրս գնանք, ծերո՛ւկ, օգը քեզ կ'կազ-
դուրէ, որան առնելով, դէպի նորան դարձաւ:

Իժուարութեամբ մաւրին դուրս տարաւ ստոր-
երկրեայ բնակարանից, դարձեալ բարը մուտքի վե-

բայ գլորեց եւ ազատ շունչ բաշեց միայն պարզ
աստղալից երկնքի տակ: Օգը ծերունուն էլի կեն-
դանացրեց: Նստելով, նորա աւարը իրանց մէջ
բաժանեցին:

Անկարելի է նկարագրել այն գորգոռոցներն
ու յիշոցները, որոնցով տիկին Պերիգէլը պատա-
հեցաւ իւր մարդին: Երբ որ բարկութիւնն անց-
կացաւ, սկսեց բարձր ձայնով լաց լինել, ասելով.
Խեղճ իմ գլուխ, անբաղդ կին: Չար մար-
դիկը թալանեցին մեր տունը, իսկ անպիտան
մարդս էլ սկսել է ամբողջ գիշերներով թափառել
Աստուած գիտէ թէ ո՛ւր. երեսանց եւ կնոջ մա-
սին մտածել էլ չի կամենում:...

Պերիգէլը միայն ծիծաղում էր: Վերջապէս
նա ականջ դնելով ձանձրացաւ:

Լա՛ւ, կին, քիչ հեծկտան, ուրախ—ուրախ
սկսեց նա:—Աստուծոյ կարմիր արեւը մեզ էլ
լուսաւորեց,—բաւա՛կան էր մեր քաջած քաղցը...

Ա՛յ դու, անպիտան... ընդհատեց նորան
կինը, բայց յանկարծ նորա աչքերի առաջին ոս-
կին փայլեց:—Սաւազա՛կ, էլի ո՛ւմ կողոպտեցիր,
կրկին նորա վերայ յարձակուեցաւ տիկին Պերի-
գէլը... եւ նորա հայհոյանքները հեղեղի պէս խեղճ
ջրբերի գլխին թափուեցան:

— Լսիր, կին, սրտանց սկսեց նա, — այս բոլորը
մենք ստացանք այն մաւրի շնորհիւ, որին դու
այնպէս վատաբանում էիր, եւ որ ես կարծում

էի նա գերեզմանից յարութիւն կ'առնի, որպէս զի քո չար լեզուն լռեցնէ:

Երբ Պերիգէլը իւր գրպանները դատարկեց եւ ողջ որսը սեղանի վերայ դրեց, քիչ մնաց, որ ուրախութիւնից տիկին Պերիգէլը խելքը չ'ըկորցրեց:

Հետեւեալ առաւօտեան տնտեսութեան մէջ բոլոր պակասութիւնները լրացուեցան, իւրեանց համար նոր զգեստներ գնուեցան, իսկ երեկոյեան, Պերիգէլը գործի մէջ բանեցնում էր իւր նոր ընկերին—նոր իշուկին:

Պերիգէլները լաւ կեանք էին վարում: Բայց հարեւանուհիներն անհանգստանում էին՝ նոցա սրատես աչքերը հետեւում էին Պերիգէլների շուտափոյթ փոփոխմանը—հարստանալուն, եւ լեզուներ էին, որ չարախօսում էին, ականջները սրում:...

Տիկին Պերիգէլն ամուր էր պահում իւր շփոթարար լեզուն: Ինքն էլ, Պերիգէլն, առաջուանից աւելի ջերմեռանդութեամբ սկսեց ջուր կրել, որ այլոց աչքերը փակէ:

Յաճախ, մարդի բացակայութեան ժամանակ, տիկինը փակվում էր իւր սենեակում, կտակած արկղից հանում էր թանկագին քառամանեակը եւ նորանով զարգարուած՝ երկար ժամանակ կոտրած հայելոց չէր հեռանում: Բայց շուտով նոր զգացմունքն սկսեց նորա կուրծքը կրծել:

այլեւս հայելին նորան չէր մխիթարում, նորան մարդի աչք էր հարկաւոր,—եւ ահա մի գեղեցիկ օր այդ ցանկութեան աշխոյժը չ'թողեց համբերել՝ հանդարտ դուռը բացուեցաւ եւ փողոցում երեւեցաւ տիկին Պերիգէլը, կարծես մի թագուհի, հարուստ զարդարանքի մէջ:

Իարձեալ դուռն արագութեամբ խփուեցաւ, բայց դրացուհիները չէին քնած. շրջակայքում լեզուներ էին շշնջում եւ, իրանք էլ չիմանալով ինչպէս, Պերիգէլները կանգնած էին դատաւորի առաջ:

Այս ի՞նչ է. խստաբար նոցա հանդիպեց դատաւորը, բուռը ոսկով լցրած.—Ուրեմն մաւրը ոչ ի՞նչ չ'ունէր, բացի անպէտք արկղից, հա՛: Կախազանն արդէն քեզ պէս աւազակին վազուց էր սպասում:

Պերիգէլը ծնկան վրայ չոքեց ու մանրամասնաբար պատմեց ոսկու ուրտեղից յայտնուելը:

Դատաւորը, պոլիցիական աստիճանաւորը եւ սափրիչը, առանց որին ոչ մի գործ չէր կատարվում երբէք, բերանը բաց լսում էին. նոցա աչքերը ազահութիւնից փայլում էին:

Մի բոպէի մէջ մաւրին գտան փողոցում. գունաթափուած—ինչպէս մահ, դատաւորի առաջըն եկաւ նա: Պերիգէլի բոլոր պատմածներն ստոյգ երեւեցան:

Դատաւորը սաստիկ վրդովուած էր եւ կար-

ճուճէր՝ որ ստորերկրեայ բնակարանում պէտք է որ շատ ոսկի լինի, եւ թէ Պերիգէլը ճշմարիտ չէր խօսիւմ, իբր թէ այնտեղ ընդամէնը մէկ սափոր էր: Նա դատաւարտեց Պերիգէլին եւ մաւրին՝ նոցա սատանայի հետ ունեցած յարաբերութեան պատճառաւ եւ յայտարարեց, որ ինքն այնձամբ կամենում է համոզուել, թէ նոցա յանցանքի չափը որքան է: Նա Ալգամբրա գնալու ժամանակը գիշերուայ 11 ժամին նշանակեց, իսկ մինչեւ այն ժամանակ՝ հրամայեց դատողներին բանտ դնել:

Ար ճիշտ 11 սաժին դատաւորը եւ անփոխարինելի սափրիչը: Գրանադայի դռներից դուրս գնացին: Նորա ապահով բարձրացան սարը: այդ ճանապարհը միայն Պերիգէլին դժուար երեւեցաւ: Ընկած քարը նոքա աշտարակի մէջ գցեցին՝ դատաւորը ստորերկրեայ բնակարան տանող անցքի առաջ բաւական մաածեց:—կիսայրուած մոմի տատանող բոցը ազօտ լոյս էր արձակում: Նա Պերիգէլին եւ մաւրին հրամայեց առաջ գնար ինքն էլ սկսեց իջնել:—շարժուեցան մի տեսակ ահագին, սեւ երեւոյթներ, կարծես դէպի նորան, Քիւէյն իկրեանց երկար ձեռները: Գտաւորի գլուխը պտոյտ եկաւ, ոտները սահեցան լարծուէ—թաց սանդուղքի կոտրատուած աստիճանների վերայ, եւ գլուխը դէպի առաջ՝ մեր դատաւորն ընկաւ ստորերկրեայ բնակարանը: Մաւրի ձեռ-

քից մոմն ընկաւ, իսկ լուսոյ հետ անհետացան եւ սեւ տեսիլները: Իերեզմանական լուսթիւն տիրեց...

Մի բանի ժամանակից յետոյ, գունաթափ, ինչպէս ստուերներ, Պերիգէլը՝ մաւրը եւ աստիճանաւորը դուրս սողացին պարզ, աստղաշատ երկնքի տակ: Հազիւ—հազ կենդանի դուրս եկաւ եւ սափրիչը...միայն դատաւորը չ'կար:

Ա՛հա, կարծես անբաղդութեան հետ հաշտուելով, քաղաք իջան եւ սկսեցին մտածել, թէ փորձանքից ի՞նչպէս ազատուեն...

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

Ն Ի Ի Ր Ե Ն Բ Ե Ր Գ Լ Ա Ն

Ձ Ո Ւ

Քաղաքային ընդարձակ հրապարակի վերայ կայ մի մաքուր տնակ կանաչ տանիքով եւ սպիտակ պատուհաններով: Նորա ամեն—մի քայլից երեւում է: որ տէրերը սիրում են մաքրութիւն եւ կարգ—կանոն. պատուհաններից քաշ ընկած են կիսէի վարագոյրներ եւ դարսած են ծաղիկներ. առաստաղի տակ կախած է վանդակով մի սոխակ, կանաչ գործուածքով ծածկուած դռների պղնձեայ փականները եւ կոթերն այնպէս մաքուր են, որ կրակի պէս այրվում են: Բայց ամբողջ տան մէջ շատ բան պարունակող սենեակը: առանց վիճելու, ծեր պապի սենեակն է, իսկ նորա մէջ ամենահետաքրքրականը պապի ծոցի հին ժամացոյցն է: Այդ ժամացոյցը իւր ժամանակին մեծ ծառայութիւն է արել, շատ է աշխատել պապի հետ միասին:

աշխարհքի երեսին. շատ անգամ է ճանապարհորդութիւն արել եւ լաւ ու վատ տեսել: իսկ այժմ հանգստանում է: Պապը նստած է փափուկ թաւիշով ծածկուած բազկաթոռի վերայ, իսկ ժամացոյցը դրուած է պահարանում, թաւշեայ բաց կարմիր բարձի վերայ:

Այդ ժամացոյցը շատ մեծ է եւ հաստ արծաթեայ պատեանում, կորընթարթ ապակիով եւ պատկերանման սլաքներով: Վաղուց արդէն նա իւր բարձի վերայ է դրուած եւ կամաց—կամաց զլկզլկում է: Պստլիկ թուռը շուտ—շուտ պապի սենեակն է մտնում եւ երկար ժամանակ զուարճանում նորանով:

— Ի՞նչ լաւ է, որ ժամացոյց ունենք, ասում է երեխան. — նայում ես նորա վերայ, — եւ իմանում ես, թէ որքան ժամանակ կարող ես զբօսնել, երբ պէտք է դասերն սկսել:

— Տիկ—տակ—տիկ, պատասխանում է ժամացոյցը, — բայց կար ժամանակ, երբ մարդիկ չէին իմանում ժամանակ հաշուել, այլ միմիայն կարողանում էին տարին եղանակների եւ օր ու գիւրի բաժանել: Ամառը, ի հարկէ, կարելի էր արեգակի վերայ հաշուել, բայց գիշերով եւ խուլ աշնանը բոլորովին վատ էր լինում:

Երկար ժամանակ մարդիկ մտածում էին հրեանարել զանազան գործիքներ ժամանակը հաշուելու համար, բայց նոցա ամենեւին չէր յաջողում:

Մի անգլիացի թագաւոր մտածեց որոշեալ մեծութեամբ կերտններ շինել, որ տեսնի թէ ամեն—մի օր ո՞րքան է այրվում եւ յետոյ, մէկը միւսի յետեւից վառելով՝ ժամանակի ընթացքը որոշիլայց այդ յարմար էր միմիայն թագաւորներին եւ հարուստ մարդկերանց՝ որովհետեւ պիտի կերտնները միշտ վառուէին, եւ գիշեր—ցերեկ հարկաւոր էր լինում հսկել նոցա վերայ՝ նորը վառելու, հենց որ կայրուէր — կ'վերջանար մէկը։ Այնուհետեւ մտածեցին աւելի հաստատուն գործիք գտնել՝ այդ էր աւազի ժամացոյցը։ Աեր էին առնում երկու ապակեայ շիշնեղ պարանոցներով, նոցանից մէկի մէջ ածում էին մանր աւազ եւ յետոյ պարանոցները միմեանց յետ այնպէս միացնում, որ աւազը կարողանար մէկից միւսի մէջ թափուել։ Հենց որ վերեւի շիշից աւազը ներքեւինի մէջն էր թափվում, — նորան վերեւ էին շուռ տալիս եւ աւազը նորից սկսում էր անցքովը թափուել։ Այդ գործիքը շատ հասարակ է եւ աժանագին, սակայն այն անյարմարութիւնն ունի, որ նորան միշտ հսկել հարկաւոր է։ Աերջապէս պատի ժամացոյն էլ հնարուեցաւ։ Ի՞նչպէս եւ ո՞վ առաջինը մտածեց շինել այդ հրաշքը՝ ոչ ոքի յայտնի չէ, բայց կարծում են որ այդ գիւտի պատիւը հարկաւոր է արաբներին վերաբերել եւ ասում են, որ արաբացւոց Հարուն — ալ — Ռաշիդ խալիֆը 807 թուին ֆրանսիաց

ւոց թագաւոր Կորոլոս Սեծին ընծայ ուղարկեց։
 Այն ժամանակուայ ժամացոյցները շատ կատարեալ չէին՝ նոքա անձայն էին եւ անճոճանակ։ Իսկ յարմարեցրին ժամացոյցի վերայ միայն 17 — երորդ դարում։ Հենց ժամանակն աւելի ճիշտ որոշելու համար՝ իւրաքանչիւր ժամ 60 րոպէների բաժանուեցաւ եւ իւրաքանչիւր րոպէ — 60 վայրկեանների։ Պատի կամ՝ աշտարակի ժամացոյցի գիւտը մարդկերանց համար մեծ բարեազտութիւն էր, բայց նորանով շատ քչերը կարող էին օգտուիլ, եւ այդ միայն թագաւորներն ու իշխանները, եւ ժամացոյցը նոցա մօտ այնպէս էր պահպանվում, ինչպէս մի հազուագիւտ առարկայ։ Ճանապարհորդութեան ժամանակ այդպիսի ժամացոյցը իւր մեծութեան պատճառով հարկաւ, պէտք չէր գալիս։ Ինչ որ վերաբերում էր հասարակ ազքատ ժողովուրդին, նոքա դարձեալ առաջուայ պէս պարտաւորուած էին բաւականանալ արեգակի ցոյց տուածով, եւ հարկաւոր էր դեռ էլի շատ աշխատել, որ աւելի յարմար եւ աւելի արժան ժամացոյց շինէին։
 16 — երորդ դարու սկզբում Նիւրենբերգ քաղաքում ապրում էր մի պղնձգործ, անունը Պետրոս Գէլէ։ Նա Նիւրենբերգում ապրեց մինչեւ ծերութիւնը եւ համարվում էր պատուաւոր եւ լաւ մշակ մարդ։ Պետրոս Գէլէն, բացի իւր արհեստից, նոյնպէս հետաքրքրվում էր մեքենայա-

գործութեամբ: Նամանաւանդ անկի ձգտողութիւն ցոյց տուեց նա յիշխալ գիտութեանն այն ժամանակից սկսած: Երբ միանգամ նորան մի իտալացի պատահեցաւ որի հետ նա իւր ճանապարհորդութեան ժամանակ ծանօթացել էր Յլորենցիայում: Այն ժամանակիցն սկսած՝ ծերունին բոլորովին իւր առաջուայ արհեստը թողեց ու ողջ օրերը միայն այն էր անում, որ կարգում էր գրքեր, նկարում ու փորագրում էր զանազան պտուտակներ (ВИНТЫ) եւ անիւներ: Գէլէի կիներ եւ երկու չափահաս որդիքը չ'կարողացան հասկանալ թէ ի՞նչու այնտեղակ աշխատասէր ծերուկը իւր գործքը թողեց, եւ առաւօտից մինչեւ երեկոյ նորան յանդիմանում էին եւ հայհոյում: Աերջայէս խղճուկին այնտեղ հասցրեցին, որ նա ստիպուած էր «փաստափոխէն» հաւաքել իւր ամուսնացած աղջկայ մօտ ապրելու: Աղջիկը հօրը շատ էր սիրում եւ պատրաստ էր կատարել ամեն բան, ինչ որ կարող էր: Նորան հանգստացնելու բայց նա ինքն էլ հարուստ չէր եւ բացի դորանից, նորա դերձակ մարդը շատ հետաքրքիր էր եւ առհասարակ ոչ մի բոպէ հանգստութիւն չունէր սկսեալ այն ժամանակից, երբ ծերունին իրանց մօտ տեղափոխուեց: Երովհետեւ դերձակը ամենափոքր հասկացողութիւն անգամ չ'ունէր մեքենագիտութեան վերայ, ուստի զանազան պտուտակներ, անիւներ

եւ գործիքներ, որոնց հետ էր իւր օրն անցնում Պետրոս Գէլէն, նորան մի ինչ որ անբնական էին երեւում եւ նա իւր աներոջ ամեն—մի քայլափոխը նախադիտում էր:

Մի գեղեցիկ օր դերձակն ազատ բոպէ գրտաւ, երբ ծերունին տանից հեռացել էր, նա էլ մտաւ սենեակը, որ արձակ համարձակ իւր հետաքրքրութեանը բաւականութիւն տայ: Նորա զարմանքը յորան եղաւ, երբ երկաթէ լարի կտորների, պղնձի, երկաթի եւ փայտի կտորների մէջ նա տեսաւ մի փոքրիկ, կոթ առարկայ, որ մի տեսակ թխկթխկում եւ չխկը չխկում էր: Նա սկզբում մտածեց, թէ այդ երեւոյթ է մեքենան գրեց մէկ ականջի վերայ, միւսի վերայ՝ ճկճկոցը չ'կտրուեց: Այն ժամանակ դերձակը ենթադրեց, որ շրջանի մէջ արդար բան չէ նստած եւ պատին տալով այն, որքան ոյժ ունէր, սենեակից դուրս փախաւ, երեսը խաչակներով եւ աղօթք կարդալով: «Ահա պատուելի աներս, ահա թէ ի՞նչու դու միշտ թագնւլում ես: Ահնդ ու որդիքդ իզուր չ'վռնտեցին քեզ տանից: Գու սատարանջի հետ ես բարեկամութիւն հաստատել եւ նորան մեքենայի մէջ նստեցրել:— Խոնարհ ծառայս ես մտադիր չեմ սատարանջի հետ մի կտուրի տակ ապրել՝ էլ ի՞նչ բարեք հետ դէպի դատաստան չես տանիլ»:

Ծերունին տուն դառնալով եւ իւր գործը

փչացրած տեսնելով: յուսահատուեցաւ: իսկ յի-
մար փեսայի յիշոցները նորան բոլորովին համբե-
րութիւնից հանեցին: Առնելով իւր գործիքներն
ու նիւթերը՝ ամրացրեց մի կապոցում եւ սկսեց
հեռանալ—փախչել առանց յետ նայելու:

Ծանր է լինում եւ երիտասարդութեան ժա-
մանակ, երբ մարդիկ չեն հաւատում մեր ազ-
նիւ եւ հոգեկան դիտողութիւններին: Բայց ա-
ւելի դժուար է ծերութեան ժամանակ, երբ մարդ
երկար ապրելու յոյս չ'ունի եւ վախենում է
մեռնել իւր մտքերը դեռ չ'գործադրած:

Իեղձ Պետրոս Գէլէն շատ տրտում էր: «Ե-
րեւի միմիայն բանտում ինձ ոչոք չի խանգա-
րիլ» մտածեց նա եւ ուղղակի դատաւորի մօտ
գնաց:

Դատաւորը հենց նոր էր վերջացրել իւր
դբազմունքները եւ կամենում էր ճաշելու գնալ:
Նա շատ զարմացաւ տեսնելով նոր խնդրատու:

— Պարոն դատաւոր, դէպի նորան դարձաւ
վրդովուած Պետրոսը, — բարեբարութիւն արեցէք
ինձ՝ հրամայեցէք ինձ բանտ նստեցնել:

Լսելով այդպիսի օտարոտի խնդիր, դատա-
ւորը եւս աւելի զարմացաւ կարծեց, թէ ծե-
րունին խելքը կորցրել է եւ ուշագրութեամբ
նայեց նորա վերայ:

— Բայց ի՞նչի համար ես կամենում բանտ
նստել հարցրեց նա:

— Ես զբաղուած եմ մի շատ կարեւոր գոր-
ծով, որը պիտի ինձ հարստացնէ, պատասխա-
նեց Պետրոսը: — Բայց իմ անբազումութիւնից ոչ
մի անկիւնում ինձ համար տեղ չեմ գտնում: որ
գործով զբաղուեմ եթէ դուք ինձ բերդ նստեց-
նէք, այն ժամանակ ինձ ոչ ոք չի խանգարիլ
եւ ես բոլորովին բաղաւոր կ'լինիմ:

Չուր տեղ դատաւորն աշխատում էր հա-
ւատացնել օտարոտի խնդրատուին, որ բանտն
տմենեւին այնպիսի պարտաւոր տեղ չէ, որ նո-
րա մէջ մտնել աշխատելն արժենար: Մեր մե-
քենայապետն այնպէս աղաչում էր իւր խնդիրքը
կատարելու համար, որ նա վերջապէս, զիջաւ
եւ հրամայեց բանտ տանել նորան: Դատաւորը
ծերունով շատ էր հետաքրքրվում եւ ցանկա-
կալով նորա մասին մանրամասնաբար իմանալ,
գնաց նորա տուն ու սկսաւ կնոջը հարց ու փորձ
անել:

— Իմ մարդը խելագարի մի՞նն է, պատաս-
խանեց կինը, — նա իւր գործը բոլորովին թողեց
եւ ամբողջ օրերով գրքերի ու մի ինչ որ ան-
պիտան բանի յետեւից շուռ է գալիս:

Որդիքը նմանապէս մօր խօսքերը հաստա-
տեցին: Այն ժամանակ դատաւորը դարձաւ դէ-
պի ազջիկը եւ փեսան:

Փեսայի ցուցմունքներն աւելի վատ էին. նա
հաւատացնում էր, որ իւր աները ոչ միայն ոչնչի

չէ պիտանի՝ խելագար մարդ է՝ այլ որ նա սատանայի հետ է բարեկամութիւն անում՝ եւ որ հարկաւոր է նորան մի հեռու տեղ կորցնել։

Խեղճ աղջիկը լաց էր՝ լինում եւ որքան կարողանում էր՝ հօրը պաշտպանում էր՝ բայց ոչ ոք նորա խօսքը լսել անգամ չէր կամենում։

Չնայելով իւր ունեցած համակրութեանը դէպի ծերունին՝ դատաւորը կասկածանքի մէջ ընկաւ վերջապէս՝ նորա առողջ դատողութիւն ունենալու վերայ եւ հրամայեց՝ որ Պետրոսի բոլոր ազգականները հաւաքուին՝ որ նոցա ներկայութեան ժամանակ հարցնէ նորան՝ համազուելու՝ նորա ճիշտ խառնուած լինելու։

Նշանակեալ օրը Պետրոսի բոլոր ազգականները դատարան հաւաքուեցան՝ բանտը մարդ ուղարկեցին եւ բանտարկեալին դուրս բերեցին։

Նա ներս մտաւ խաղաղ եւ ուրախ, եւ այնպէս խելացի ու պարզ էր նայում՝ որպիսին Աստուած հենց ամենաառողջ մտածող մարդուն է պարգեւում։ Նա ձեռքին մի փոքրիկ բան ունէր բռնած՝ ձուի նման, որի մէջ մի բան ճկճկացնում էր։

— Պարոն գատաւոր, սոսաջ Պետրոսը, — ահա՛ թէ ի՛նչի համար էի թախանձում բանտ նստել։ Ես իմ բարեկամ իտալացու հետ երկար ժամանակ մեքենայագործութիւնն ուսումնասիրում էինք, երկար մտածում եւ բննում էինք աշ-

տարակի ժամացուցի կազմութիւնը եւ՝ վերջապէս՝ մենք մտածեցինք այսպիսի ժամացոյց շինել, բայց միայն փոքրիկ։ Բարեկամս կամենում էր ինձ գրքեր մատակարարել եւ խորհուրդներ տալ, իսկ ես աշխատել խուտացայ։ Բայց մենք պայման դրեցինք մեր գործը փազտնի պահել, որ ծաղրատեղ չ'դառնանք, նամանաւանդ որ մեզ մօտ, Նիւրնբերգում, շատ լաւ մեքենայապետներ կան եւ ես երկիւղ էի կրում իմ գործը ցոյց տալ, մտածելով՝ որ իսկոյն իմ մտադրութիւնն ինձնից կ'յափշտակեն։ Այժմ՝ գործս վերջացած է, եւ էլ աւելի թագնուել չեմ կամենում։

Այս խօսքերից յետոյ նա մեքենան ցոյց տուեց։ Դա ծոցի ժամացոյց էր կամ Կիւրի-քէմպէան յո՛ւ, ինչպէս նորան անուանում էին՝ ձուածեւ լինելու պատճառով։

Բոլոր դատաւորները եւ ներկայ գտնուողները զարմանքով Պետրոս Կէլէի ժամացոյցը զննում էին, իսկ նա ամեն—մէկին ցոյց էր տալիս եւ կազմութիւնը բացատրում։

Կինն ու որդիքը ստիպուած էին խոստովանուել իւրեանց տգիտութիւնը եւ ներողութիւն խնդրել ծերունուց։ Աղջիկն ուրախութիւնից արտասուք էր թափում, որ հայրն արգարացաւ իսկ թերահաւատ փեսան հաւատաց, որ մեքենայի մէջ չար հոգի չ'կար։

Շուտով այս գիւտի լուրը հռչակուեցաւ

« Ազգային գրադարան

NL0248468

